

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

518

שיחת רבינו הגדול מרן ראש הישיבה הגר"ג אדלשטיין שליט"א • ואתחנן תשפ"א

גודל שכר העוסקים בתורה בבין הזמנים

אנו עומדים עכשיו בימי בין הזמנים, אחרי תשעה באב עד ראש חודש אלול, ובדרך כלל בבין הזמנים יש רפיון, ולומדים פחות תורה.

וכבר נאמר (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות להשם הפרו תורתך", ופירושו בזה חז"ל (ירושלמי סוף ברכות) שבזמן שחסר תורה, הפרו תורתך - כשיש פחות תורה, זהו העת לעשות להשם, ואז מי עוסק בתורה זכותו עצומה מאד, כי בזמן שיש רפיון, יש סיבה שקשה ללמוד, ואם מתגברים ועוסקים בתורה למרות הקושי, זה דבר מיוחד וזכות עצומה מאד.

ואמרו בירושלמי שם שמי שלומד תורה בזמן כזה, נוטל שכר כנגד כולם. בזמן שרבים לא עוסקים בתורה, מי שכן עוסק בתורה, יש לו שכר כמו שהיה מגיע לכולם אם הם היו עוסקים בתורה. והטעם בזה כנ"ל, מפני שזה יותר קשה, ולפום צערא אגרא (אבות ה, כג), כי מדוע יש רפיון? מפני שזה זמן שקשה ללמוד, ומי שמתגבר ולומד למרות הקושי זכותו גדולה מאד.

שכר אברהם אבינו והשפעתו על דורו

ושינוי בפרקי אבות (ה, ב) "עשרה דורות מאדם ועד נח להודיע כמה ארך אפיים לפניו שכל הדורות היו מכעיסין ובאין עד שהביא עליהם את מי המבול", היינו שכל הדורות מבריאת העולם עד נח היו מכעיסין ובאין, בעבודה זרה, ובעוד דברים, כמו שכתוב (בראשית ו, יב) "כי השחית כל בשר דרכו על הארץ", וגם בין אדם לחברו כמו שכתוב (שם יג) "כי מלאה הארץ חמס מפניהם", ולכן הביא הקב"ה עליהם את מי המבול, כי אם עשרה דורות מכעיסין ובאין, אי אפשר שהעולם ימשיך להתקיים כך, ורק נח ומשפחתו שהיו צדיקים, הם יינצלו ואחר כך יהיה עולם חדש, אבל כל הדור אינו יכול לחיות ואין לו זכות קיום, כי היו מכעיסין ובאין, וזהו חילול השם.

אבל אחר כך היו עוד עשרה דורות מנח ועד אברהם, שגם הם היו מכעיסין ובאין, ואצלם כבר לא היה מבול, אלא "בא אברהם אבינו וקיבל שכר כולם" כדאינו במשנה שם, והיינו שאברהם אבינו החזיר בתשובה את בני דורו, כמו שכתוב (שם יב, ה) "ואת הנפש אשר עשו בחרן", ופירש רש"י אשר עשו בחרן - שהכניסו תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרי מגיירת הנשים, ע"כ, והשפיע והחזיר בתשובה את כל העולם, כמו שכתוב (שם כג, ו) "נשיא אלוקים אתה בתוכנו" - שכל העולם קיבלו השפעה ממנו, ומפני שהוא החזיר בתשובה קיבל שכר כולם.

וביארנו המפרשים (עיין מכתב מאלהו) כי "שכר כולם" היינו השכר שהיה מגיע לכולם אם הם היו צדיקים, והרי עשרה דורות אם היו כולם צדיקים היה מגיע להם שכר גדול מאד, ואת כל השכר הזה קיבל אברהם, כיון שהוא תיקן את כל הפגם שהיה בבריאה, ותיקן את כל החילול השם שהיה, על ידי שעשה קידוש השם, ולכן מגיע לו שכר כולם, עבור זה שהחזיר בתשובה.

ואילו על נח כתוב שהוא לא הצליח להחזיר בתשובה את בני דורו, ולכן נקרא המבול על שמו, כפי שמזכירים בהפסטר נח (ישעיה נד, ט) "כי מי נח זאת ליי", ושמעתי פעם ממרן הרב מפוניבז' זצ"ל שהביא מחז"ל בזה (עיין זוהר פרשת נח) כי הטעם שנקרא המבול 'מי נח', הוא מפני שנח אשם בזה, שלא הצליח למנוע את המבול, ואילו אברהם אבינו כן הצליח, שהחזיר בתשובה את בני דורו, אבל נח לא הצליח, ולכן נקרא המבול על שמו.

השפעה על אחרים - לזכות ולחובה

ונמצא כי אברהם אבינו זיכה את הרבים בזה שהחזיר בתשובה את כל הדור, וידוע שמי שמשפיע ומזכה את הרבים, כל המעשים הטובים שעושים המושפעים נזקקים לזכותו, ונחשב כמו שהוא עשה אותם.

וזהו שאמרו חז"ל (אבות ה, יח) על משה רבינו "משה זכה וזיכה את הרבים זכות הרבים תלוי בו", היינו שמשם רבינו זיכה - היו לו הרבה זכויות, וגם זיכה את הרבים, וממילא זכות הרבים תלוי בו, היינו שכל המעשים הטובים שהרבים עושים מכוחו, שייכים לו, ונחשב כאילו שהוא עושה אותם.

ולכאורה וכי חסרות לו זכויות למשה רבינו? ולשם מה הוא צריך עוד תוספת זכויות מחמת מעשי הרבים? אבל האמת היא, שעם כל העולם הבא שיש למשה רבינו, מה שאינו יכולים לשער, עם כל זה עדיין יש מקום להוסיף עוד עולם הבא, משום שאין סוף לתענוגי העולם הבא, כי העולם הבא הוא תענוג ש"יעין לא ראתה" (ישעיה סד, א), ואמרו בגמרא (ברכות לד, ב) שאפילו הנביאים לא יודעים ואין להם מושג מה זה העולם הבא, שהוא תענוגים שאין להם סוף, וכל הזמן נוספים עוד ועוד תענוגים שאינם נגמרים.

וזהו שאמרו כי משה רבינו על ידי הזיכוי הרבים, זכות הרבים תלוי בו, ויש לו זכויות לתענוגי העולם הבא כאלה שאין לשער, כי כל המעשים הטובים שעושים הרבים, והיינו כל אחד ואחד מאיתנו, מה שאנחנו עושים, וכל הדורות ממשה רבינו עד עכשיו, ומה שיהיה הלאה, כל המעשים הטובים הללו נחשבים כאילו שהוא עשה אותם, וזוכה בעבורם לתוספת תענוגי העולם הבא.

ומאיך אמרו באבות שם שגם ההפך "ירבעם בן נבט חטא והחטיא את הרבים, חטא הרבים תלוי בו", והיינו כיון שהוא החטיא והכשיל את כל ישראל, חטא הרבים תלוי בו, וכל החטאים שהוא השפיע והחטיא את הרבים, שייכים לו ונזקפים לחובתו כמו שהוא עשה, ומחמת זה יש לו גיהנום שאין לשער [ועיין ר"ה י"ז א' ושחטאו והחטיאו את הרבים כגון ירבעם בן נבט וחבריו יורדין לגיהנום ונידונין בה לדורי דורות וכו' גיהנום כלה והן אינן כלין].

ההבדל בין יהודי לגוי בטבע הנפש

ואמנם אף על פי כן הוא יהודי ולא גוי, וגם בגיהנום ניכר הבדל בין יהודי לגוי, כמו שמצינו בגמרא (גיטין נ, ב) מעשה באונקלוס שהעלה בכשפים את בלעם וטיטוס ואת פושעי ישראל דהיינו אותו האיש הנוצרי, וביקש שיאמרו לו מה נעשה בעולם האמת, וכולם אמרו לו שישראל הם הכי מאושרים שם, ושאל אותם אם כן מה לעשות, האם כדאי להתגייר? והשיב לו אותו האיש, כי אמנם כן, כדאי לו להתגייר ולעשות מעשים טובים וזיכה בזה, אבל בלעם וטיטוס אמרו לו ההפך, שיעשה צרות ליהודים ואז הוא יהיה לראש, כמו שכתוב (איכה א, ה) "היו צריה לראשי" - שכל המצר לישראל נעשה ראש.

ושמעתי ממו"ר הגה"צ ר"א"א דסלר זצ"ל שדיבר על זה פעם, כי רואים מכאן שהנפש של האדם, גם לאחר שהיא כבר בלי גוף, עדיין טבע הנפש קיים, ונשארים בו המידות כפי שהיה בחיים חיות, ולכן אותו האיש, כיון שהוא היה יהודי ולא גוי, נשאר בו טבע של אהבת ישראל, ומחמת זה אמר לאונקלוס שכדאי לו וטוב לו להתגייר ולעשות מצוות, ועל ידי זה יהיו לו חיים מאושרים בעולם הבא ובעולם הזה, אבל בלעם וטיטוס אמרו הפוך, שלא יתגייר אלא יעשה צרות ליהודים ויהיה לראש, כי כך הטבע של גוי, וזה ההבדל בין גוי ליהודי.

וכבר דיברנו בעבר שיהודי יש לו אופי אחר מאשר לגוי, וכן אמר לי אדם שנוסע הרבה לחוץ לארץ, ומכיר הרבה יהודים וגויים, שרואים את ההבדל, שיהודי וגוי זה אופי אחר לגמרי, והוא מצד קדושת הנשמה.

רחמים על הבריות זכות לזיכוי הרבים

ועל כל פנים אמרו באבות שם כי משה רבינו תחילה זיכה בעצמו, עם זכויות קודמות שהיו לו, ובזכות זה אחר כך זיכה את הרבים, וכבר הארכנו במקום אחר מה הן הזכויות הקודמות שהיו למשה רבינו, שבזכותן זכה לקבל תורה מסיני ולכל הדרגות שהיו לו.

והבאנו בזה מה שאמרו במדרש (שמות רבה ב, ב) כי כשהיה משה רועה את צאנו של יתרו חותנו במדין, פעם אחת ברח שה מן העדר, ומשה שהיה השומר, נתחייב בשמירתו, ורץ אחרי השה לתפוס, והשה ברח הלאה עד שהגיע למקום מים ועמד לשתות שם, ואמר משה רבינו לשה, אם כן סימן שברחת מפני שהיית צמא, ואני לא ידעתי מכך, ועכשיו בודאי התעייפת, לכן אקח אותך על הכתפיים כדי שתוכל לנוח. ובה זיכה, בזכות שהיה מרחם על הבריות!

והיינו על רק שלא לצער, אלא גם לרחם, אפילו על בעלי חיים. זו הייתה הזכות הקודמת של משה רבינו, וכדאינו במדרש שם שהקב"ה אמר לו "יש לך רחמים לנוח צאנו של בשר ודם כך, חייך אתה תרעה צאני ישראל".

ועוד אמרו שם גם על דוד המלך, במה זכה להיות דוד המלך, והוא שם מה שנאמר בתהלים (עח, עא) "מאחר עלות הביאו לרעות ביעקב עמו וב ישראל נחלתו", ועלותו היינו הצאן החלש שאין לו כוח, ואמרו כי כשהיה דוד רועה את צאנו של ישי אביו, הוא היה דואג לצאן, שהחלשים שיותר קשה להם לאכול, יקבלו לאכול לפני החזקים, כדי שיאכלו את מה שיותר קל בשבילם, וכל אחד מהצאן יוכל לאכול את מה שהוא צריך.

וכשראהו הקב"ה נוהג כך עם הצאן, אמר "מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו יבוא וירעה בעמיו", ובה זכה להיות דוד המלך, שבו חותמים מן דוד (עיין פסחים קיז) וזכה למלכות דוד עד סוף כל הדורות, בזכות הרחמים על השה, כי אלו הן הזכויות, מידות טובות ורחמים על הבריות.

ומובא עוד בגמרא (בי"מ פה, א) מעשה עם רבינו הקדוש, ששפחתו ראתה בבית בעלי חיים קטנים ורצתה לטאטא אותם, אך הוא אמר לה שלא לעשות כן, מפני שכתוב (תהלים קמה, ט) "ורחמיו על כל מעשיו" - לא לצער בעלי חיים, וקיבל

שכר על זה, כדאי שתשקיע שם שזכות זה נסתלקו הייסורים שסבל מהם שנים רבות, ושם הרי מדובר לענין **שלא לצער**, ואילו במשה רבינו ודוד המלך זה עוד יותר, גם **לעשות חסד וטובה**, להיטיב עם בעלי חיים, ולא רק שלא לצער.

גם אברהם אבינו זכה בהטבתו לבריות

ואף אברהם אבינו זוכה לזכות את דורו, זהו בזכות מידת החסד וההטבה והרחמים שהיו לו, ולכן הוא היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים, ראשית מצד כבוד שמים שיש בזה, אך גם מתוך אהבת הבריות! לעשות חסד עם הבריות ולהיטיב עמהם לגייר אותם כדי שיחיו חיים טובים, וזהו זיכוי הרבים לטובתם – לזכות אותם, וגם להשפיע זכויות לכל העולם, וכנ"ל שהוא הציל את כל דורו בזה, שזיכה אותם ברוחניות.

ובזכות זה זכה שנאמר בו "נשיא אלוקים אתה בתוכנו", שהיה מפורסם ונערץ בכל העולם, וכל העולם העריצו והחשיבו אותו, וקיבלו השפעה ממנו, והשפיע השפעה גדולה של זיכוי הרבים, את הנפש אשר עשו בחרן.

וגדולה מזו רואים באברהם אבינו, שגם עם אנשי סדום, שהיו רעים וחטאים להשם מאד, עם כל זה לימד עליהם זכות, וביקש רחמים עבורם, אולי ימצאון בהם עשרה צדיקים, ונתכוון שאם יהיו בהם עשרה צדיקים, אזי הצדיקים ישפיעו עליהם שיחזרו בתשובה, ולמרות שהם עתה רשעים, ביקש רחמים עליהם, אולי יחזרו בתשובה [ומובא במדרש (בראשית רבה מט, ט) שהקב"ה אמר לו על זה "אברהם, אהבת צדק ותשנא רשע, אהבת לצדק את בריותי, ותשנא רשע, מאנת לחייבן, על כן משחק אלוקים שמן ששון מחברך].

תפילה על רוחניות לעצמו ולאחרים

וכן מובא בגמרא (ברכות י, א) מעשה עם רבי מאיר שהיו לו שכנים בריונים שעשו לו צרות, ומתחילה חשב רבי מאיר לבקש רחמים שימותו, אבל ברוריה אשתו אמרה לו שהרי כתוב (תהלים קד, לה) "יתמו חטאים" – ולא חוטאים, וצריך לבקש רחמים שיחזרו בתשובה, וקיבל רבי מאיר את דבריה, וביקש רחמים עליהם שיחזרו בתשובה, והם אכן חזרו בתשובה, והיינו כי יש כוח בתפילה על רוחניות של אחרים, שיחזרו בתשובה.

והרי ידוע מרבי ישראל סלנטר שאמר כי בדוק ומנוסה שתפילה על רוחניות עוזרת, וכבר אמרו כן בגמרא (ברכות נ, א) על הפסוק "הרחב פיך ואמלאהו" (תהלים פא, יא) – ההוא בדברי תורה כתיב, והיינו **שבדברי תורה, ברוחניות, הרחב פיך ואזי אמלאהו, אם רק תבקש – תקבל, תתפלל ותקבל רוחניות! ורק צריך לבקש ולהתפלל, ואם זה באמת אכפת לך וכואב לך ואתה מבקש רחמים, יהיה לך סייעתא דשמיא.**

ואמנם זוהי מדרגה, **שבאמת יכאב לאדם על הרוחניות, ולא יסתפק ברוחניות שכבר יש לו, אלא ירצה להוסיף עוד יותר, יותר רוחניות ויותר קרבת אלוקים, ואם רוצים את זה בכל הלב ומבקשים רחמים אזי יש סייעתא דשמיא, כאמור הרחב פיך ואמלאהו, בדברי תורה.**

היחס לגזירות השלטון בתקופתנו

והנה בתקופה הזאת יש בשלטון כוונה לגזור גזירות על הרוחניות, גזירות, להיות ככל הגויים בית ישראל, ומבקשים לגזור על הרבה עניינים, שלא יוכלו לעסוק בתורה, ועל כשרות, ועל גירות, ועוד הרבה דברים, ויש שתדלנים שעוסקים בזה, אמנם העיקר תלוי בזכויות, וצריכים זכויות!

ואותם אנשי שלטון לא מבינים שכל זכות הקיום בעם ישראל זה רק התרי"ג מצוות, ובאמת כתוב בספרים (ראה בהקדמת הגר"י עמדין לסידורו בית יעקב) שאם מתבוננים על מצב עם ישראל אחרי החורבן, אחרי חורבן בית שני, שכבר אין מדינה, ונמצאים בגלות, מפוזר ומפורד בין העמים, מפוזרים בכל העולם, מפוזרים ואין מדינה, כולם בגלות, ומחזיקים מעמד אלפי שנים, וכי זה מובן בדרך הטבע?! הלא בודאי רואים בזה את ההשגחה, וההשגחה תלויה בזכויות.

וייתרה מכך כתב בחובות הלבבות (שער הבחינה פ"ה) שרואים את ההשגחה שגם בגלות עם ישראל חי חיים טובים, ולפעמים החיים של היהודים אפילו יותר טובים משל הגויים, ורבינו תם היה מלווה בריבית לגויים (עיין תוס' ב"מ ע, ב, ד"ה תשיך), וחיים יותר טוב מאשר הגויים, בגלות! בלי מדינה! וסובלים גזירות בגלות, אך על כל פנים מתקיימים ומחזיקים מעמד.

ובכל שנות הגלות היו גזירות, ולא היה שוויון זכויות ליהודים, במשך שנים רבות בחוץ לארץ לא היה שוויון זכויות, ורק מאוחר יותר בצרפת ובאמריקה התחילו קצת לתת שוויון זכויות, אבל ברוסיה למשל, לפני מלחמת העולם הראשונה, שאז הייתה ממשלת רוסיה על שטח ששית מהעולם, **היו גזירות על היהודים, וגזרו כל מיני גזירות, אבל עסקו בתורה והחזיקו מעמד! שלא כדרך הטבע! וזהו זכות הקיום, בהשגחה ובנס גלוי, בלי מדינה.**

לכן עכשיו שרוצים לגזור גזירות, אלו העוסקים לגזור גזירות לא מבינים את זה, אבל אנחנו מה עלינו לעשות כנגד הגזירות? אמנם כן יש שתדלנים, אבל זה לא העיקר, אלא צריכים זכויות!

רק זכויות מעבירין רוע הגזירה

והזכויות הם כפי שאומרים בימים נוראים "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה", ראשית צריכים תשובה, על כל העניינים הרוחניים, תשובה על תורה, ועל עוד דברים, כגון תפילה, שתהיה יותר בכוונה.

ותשובה על תורה היינו להוסיף יותר תורה, **עוד משהו תורה! עוד כמה דקות לעסוק בתורה, כל אחד לפי כוחו אפשר להוסיף משהו, ואפילו דקה אחת, אין לשער מה זה דקה אחת של תורה.** ובקלם דיברו כעין זה על מעלת עניית אמן, שאין לשער גודל השכר ומה שמרוויחים בעניית אמן אחד, מילה אחת של אמן, מה מרוויחים מזה ומה שזה משפיע בעולמות העליונים. **ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה, רק עם זכויות! ומהזכויות תבוא הישועה.**

לכן כל אחד יראה מה שהוא יכול להוסיף, משהו תורה, כמה שאפשר, ואגב יש לדעת כי גם אל"ף בי"ת זה דברי תורה, ומלמד בחיידר שמלמד לילדים אל"ף בי"ת, הוא מזכה את הרבים בתורה, כי זה תורה, וזה גם היסוד לכל ההמשך, ואחר כך לומדים קריאה, וחומש ומשנה וגמרא, אבל היסוד מתחיל מאל"ף בי"ת, וזה גם כן דברי תורה, וכן בתפילה, כל פרק בתהלים הוא תפילה, וכל אחד מה שיכול להוסיף לפי כוחו, זה 'תשובה'.

והדרך לתשובה היא על ידי לימוד ספרי המוסר, ואמנם אם זה משעמם זה לא משפיע, אבל יש הרבה ספרי מוסר שמעניינים ומשפיעים, ובפרט הספרים המפורסמים: מסילת ישרים, חובות הלבבות, שערי תשובה, וארחות צדיקים, ויש עוד ספרים, כגון נפש החיים, אך הוא קצת יותר קשה, וכהנה יש ספרי מוסר רבים שנותנים חיזוק, והם דרך בטוחה להצלחה.

וכן 'צדקה', ידוע שמי שנותן חומש לצדקה, מצליח וחי חיים טובים ומאושרים, ובספר 'אהבת חסד' למרן החפץ חיים האריך בכל הפרטים האריך להתנהג עם צדקה ועם חומש, ובדוק ומנוסה שזה נותן הצלחה וחיים מאושרים.

ויש עוד ספר ממרן החפץ חיים 'תורת הבית' ובו האריך בדרכים ועצות האריך לעסוק בתורה, וכיצד לנצל את הזמן באופן שלא יהיה ביטול תורה.

ובכלל, ידוע שכל הספרים של החפץ חיים, דברי המוסר של החפץ חיים, משפיעים השפעה שאין לשער, ויש ממנו ספרים רבים, כגון 'שמירת הלשון', שמלמד ההלכות המבוארות בספר חפץ חיים, כתב חלק נוסף שמירת הלשון עם דברי חיזוק להיזהר מלשון הרע, וכן ספר 'שם עולם', ועוד ספרי מוסר רבים שחיבר, וכל ספריו משפיעים מאד, כידוע.

אם כן יש לנו עצות להוסיף זכויות לחיים טובים ומאושרים, ובעזרת השם נזכה כולנו להתחזק בכל מה שצריך חיזוק ולזכות לכל מה שצריך.

מדברי רבינו שליט"א בשיעור היומי בישיבה לפני בין הזמנים. יום חמישי ו' אב

כשעומדים לפני בין הזמנים, צריכים לדעת לסדר, שבין הזמנים יהיה מנוצל עם סדר, ולא לבזבז את הזמן, ואמנם בין הזמנים הוא זמן למנוחה, אבל לא לפריקת עול, וכבר אמרו 'עבדא בהפקרא ניחא ליה', ולא זו הדרך, לכן צריכים שיהיה סדר יום מסודר, לנצל את הזמן, בלי מתח, בצורה רגועה ביישוב הדעת. והכללים בזה הם:

- א. לקבוע את הזמן שרוצים ללמוד בו, שזה הזמן שלומדים, מכאן עד כאן, בלי נדר כמובן, והכל בסייעתא דשמיא, הכל בעזרת השם, שמקוים שהזמן הזה הוא הזמן שיהיה קבוע ללימוד.
- ב. לקבוע מקום היכן ללמוד, שיהיה במקום קבוע, קובע מקום לתורתו, ובדרך כלל בבית קשה ללמוד, וצריכים מקום אחר, בבית כנסת או בישיבה, וצריכים שיהיה מקום קבוע מוחלט לפני בין הזמנים, שזהו המקום שלומדים בו.
- ג. להחליט מראש על דבר קבוע מה ללמוד, כי לפעמים מתחילים לחשוב מה ללמוד ועד שמחליטים הזמן עובר, לכן יש להחליט על זה לפני בין הזמנים.
- ד. ללמוד מה שלבו חפץ, והכי טוב אם אפשר לגמור את המסכת, ואפילו גמרא עם רש"י זה גם טוב, וגם חשוב מאד לחזור, חזרה, ועל כל פנים שיהיה כפי מה שלבו חפץ.
- ה. האם ללמוד עם חברותא או בלי חברותא, הכל צריך להיות מסודר ומוחלט לפני בין הזמנים, כדי שלא יתבזבז הזמן.

הדרכה לבן ישיבה

דברים שנשא רבינו שליט"א בשיחה מיוחדת לאלפי מסיימי הישיבות לצעירים
בכינוס השנתי שעל ידי 'דרשו'. יום המישי כ"ח תמוז

אמנם יש יצר הרע של 'ריבוי שיחה, שמדברים דברים בטלים לפני השינה, וברוב דברים לא יחדל פשע, ומחמת זה גם הולכים לישון מאוחר, ואפילו מי שלומד עד מאוחר, אם בגלל זה למחרת הוא יהיה עייף בתפילה זה כבר לא כדאי, וכשמזדרז לישון בזמן זוהי גם כן עבודת השם כמו שכתב הרמב"ם.

שימוש חכמים וחזרת השיעור

יש עוד דבר שנוגע לתלמידים, ענין שימוש חכמים, לדבר מה שיותר עם הרבנים, על כל מה שלא מובן, כל קושיא או חוסר הבנה, לדבר עם הרבנים של הישיבה, ואז יש שימוש חכמים.

ובאבות פ"ו בארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם, מוזכרים שלושה עניינים: 'שימוש חכמים', 'דיבוק חברים', ו'פילפול התלמידים', וכפי שאמרנו כשחוזרים בחברותא על השיעור זהו דיבוק חברים, ויש בזה תועלת גם להבנה.

וכן אמרו (תענית ז, א) הרבה למדתי מרבובתי, ומחברי יותר מרבובתי, ומתלמידי יותר מכולם, וצריך ביאור האיך זה יכול להיות, ואמנם מובן שהרבה למדתי מרבובתי, אבל כיצד יתכן מחברי יותר מרבובתי, ומתלמידי יותר מכולם? והביאור בזה כי אמנם את הידיעות בודאי מקבלים מהרב, אבל ההבנה בשעת השיעור מבינים רק הבנה שטחית, ועדיין אין זה עומק ההבנה האמיתית, ורק כשחוזרים על השיעור בדיבוק חברים, אז ההבנה היא עם יותר בהירות וכבר מבינים את עומק הדברים, וזהו הדיבוק חברים.

וכל זה נוגע למעשה עכשיו, כשעוברים לשיבות גדולות, ובאלול נכנסים לשיבה גדולה, צריכים לחזור על השיעור בדיבוק חברים, שזה מוסיף בהירות בהבנה, יותר מרבובתי!

מתלמידי יותר מכולם – עם החברותא!

ומתלמידי יותר מכולם? היינו מפני שהתלמידים שואלים שאלות שהרב לא חשב כלל עליהם, וצריך לענות ולהסביר להם, ועל ידי כך הדברים מתבררים אצלו ביותר, אך באמת שייך תלמידי ורבובתי גם בין שנים שלומדים חברותא, שאם האחד מוכשר ובעל הבנה יותר מחברו, הוא יכול להיות כמו 'רב' לחברו, והחבר יהיה כמו 'תלמיד', ואז יש ביניהם שימוש חכמים ופילפול התלמידים, ואם הם שווים בכישרון אזי זהו דיבוק חברים, וכך יכול להיות בתוך ציבור את כל הדברים, מרבובתי, מחברי ומתלמידי.

והטעם שמתלמידי יותר מכולם, מלבד שכן דרך הטבע, שעל ידי התלמידים מתבררים הדברים לרב בעצמו, הרי זה גם בהשגחה, בזכות שהוא עוזר ומלמד לתלמיד, כי הכל תלוי בזכויות! ובזכות שהוא מלמד, זוכה לסייעתא דשמיא להבין בעצמו מידה כנגד מידה.

מן השמים מכוונים כל אחד לשיבה הטובה לו

וכן הכלל בכל העניינים, שהכל בידי שמים, כל מה שקורה, בין אם זה קושי ובין אם זה דבר טוב, מן השמים עושים את זה, וכל דעביד רחמנא לטב עביד, גם קושי הוא לטובה, ומה היא הטובה? איננו יודעים, וצריכים להאמין שזה לטובה, ואיננו יודעים מדוע, אבל זה לטובה! ואפשר על ידי התבוננות למצוא את המידה כנגד מידה, אבל על כל פנים ברור שזה לטובת האדם.

ולכן יש עוד דבר הנוגע לזה, כשיש שאלה לאיזו ישיבה ללכת, לפעמים רוצים ללכת לשיבה מסוימת, אך לא מקבלים אותה שם, וצריך לדעת כי אם ינסה לעשות לחץ, לדרוש ולהלחץ בכוח שיכניסו אותו, הוא לא יצליח שם, כיון שזה לא מה שרצו מן השמים, ואם מן השמים מעבכים, סימן שזה לא כדאי!

כך בשיבות וגם בסמינרים אותו הדבר, מן השמים נותנים לכל אחד את מה שלטובתו, ומכוונים אותו למקום הטוב בשבילו, ולעשות מאמצים נגד מה שנותנים בשמים? נגד מה שלטובתו? הרי לא יתכן דבר כזה.

ולפעמים ישנם קשיים, ואזי כדאי להתייעץ עם מישהו האיך לצאת מן הקשיים, ויש כאלה שיש להם סייעתא דשמיא ליעץ.

לא כדאי להחזיק טלפון בכיס

יש עוד דבר שיש כיום, טלפון בכיס, שאמנם הטלפון כשר ואין בו דברים אסורים, אבל הוא גורם בטלה, להתקשר למשפחה ולחברים, וגם יכולים לבוא מזה ללשון הרע ורכילות, ולכן לא כדאי להחזיק טלפון, כי זה גם גורם בטלה, וגם יכול לגרום לעוד דברים גרועים.

ואם יש געגועים לבית, הרי במשך הזמן הגעגועים עוברים, והם קשיים שעוברים, והכל ניסיונות, כל קושי הוא ניסיון ואחר כך הקושי עובר.

כיצד לקנות שם טוב בחברה

יש עוד ענין שצעירים רוצים לקנות שם טוב בחברה, על ידי איזה פעולות והשתדלות, שיהיה לו שם טוב, אבל זה לא שייך על ידי השתדלות, וזהו רק יצר הרע, וכבר אמרו (עדות ה, ז) 'מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך', הכל לפי המעשים, אם רצה עושה מה שאתה חייב אזי יהיה לך שם טוב, ואם אינך עושה מה שאתה חייב יהיה שם רע, והכל בידי שמים.

להיזהר מריבוי דברים בטלים

עכשיו זהו הזמן שעוברים משיבה קטנה לשיבה גדולה, מסיימים שיעור ג' בשיבה קטנה, ובאלול מתחילים ישיבה גדולה. ובמעבר בדרך כלל יש קשיים, כגון געגועים, שמתגעגעים לבית, כי בשיבה קטנה עדיין נמצאים בבית, ובשיבה גדולה כבר נמצאים מחוץ לבית, וגם יש חברים חדשים, שרוצים להכירם, ויש סקרנות להכיר את החברים החדשים ולהתחבר איתם, והדברים האלו גורמים בטלה, וגעגועים גורמים בטלה, וגם עם החברים החדשים יש דברים בטלים, כי יש סקרנות ורצון להתחבר, ובאים לידי בטלה.

ושינוי באבות פרק ששי שהתורה נקנית 'במיעוט שיחה', וידוע בשם הגר"א שהכוונה בזה שצריכים מעט שיחה בדברים בטלים, ולא הרבה, אבל קצת מוכרחים, כי זו המציאות וכך הטבע שאדם זקוק לזה, ומעשה שהיה בתלמיד צעיר בשיבה שהחליט שלא לדבר דברים בטלים כלל, ואחר כך ניגש אלי ואמר שאינו מחזיק מעמד בזה, והוא מרגיש לא טוב מוכן, כי באמת צריך מיעוט שיחה, ויש הכרח במיעוט שיחה כמו שאמר הגר"א.

אבל רק מיעוט, ולא ריבוי שיחה, ואם יש ריבוי שיחה זה כבר בטלה, וגם כתוב (משלי י, יט) 'ברוב דברים לא יחדל פשע', שאם מדברים יותר מדי, באים מזה גם ללשון הרע ורכילות, שהם דברים שעלולים להיכשל בהם.

גם בלב לדון לכף זכות

ומלבד הזהירות הנצרכת בדיבור, יש ענין גם בלב לדון לכף זכות, ואם רואים ביקורת על משהו, אפילו אם לא מדברים עליו, צריכים גם בלב לחשוב עליו זכות, כי יכול להיות שהמציאות אחרת והוא זכאי.

ובגמרא בשבת דף קכ"ז הובא מעשה באדם אחד שעבד אצל בעל הבית במשך שלוש שנים, ולפני יום טוב ניגש לבעל הבית וביקש ממנו שייתן לו את שכרו המגיע לו, ואמר לו בעל הבית: אין לי לשלם, והציע לבעל הבית שישלם לו בדברים אחרים שיש לו, כגון קרקע או פירות, אך בעל הבית אמר אין לי, והוא ראה שיש לבעל הבית את כל הדברים שביקש, אבל דן אותו לכף זכות, ותלה שיש כל מיני סיבות רחוקות שאינו יכול לתת לו מזה, ולבסוף נתברר שאכן כל הסיבות שחשב היו נכונות, ובאמת כך היה.

ומובא שם בגמרא, שבעל הבית אמר לו 'ואתה כשם שדנתני לזכות המקום ידין אותך לזכות', כך לשון הגמרא, שכן אמר בעל הבית לפועל, ואם הגמרא מביאה את זה, סימן שזה דבר אמיתי, שכן האמת, שמי שדן את חברו לכף זכות, אפילו בדבר שלא מסתבר כלל למי זכות, אבל יכול להיות זכות, שבאמת אין כאן פשע, ויכול להיות שהוא אנוס, למי שדן בזה את החבר לכף זכות, זוכה בזכות זה שמן השמים ידונו גם אותו לכף זכות, מידה כנגד מידה!

והרי עם מידת הדין מי יצדק לפניך בדין, כי מי האדם שייצא ידי חובתו בכל רגע בחיובים המוטלים עליו, בחובת הלבבות וחובת הדיבור וחובת המעשים, הרי זה קשה, ומי יצדק לפניך בדין, אבל כשהוא דן אחרים לכף זכות הוא זוכה שבשמים ידונו גם אותו לכף זכות, וילמדו עליו זכות שזה קשה לו והוא אנוס ואינו יכול, מידה כנגד מידה כמו שהוא מלמד זכות על אחרים, ולכן זה כדאי מאד, לדון כל אדם לכף זכות.

בהירות ההבנה על ידי חזרות

והנה כשבאים משיבה קטנה לשיבה גדולה, זה כבר סדר אחר של לימוד, כי בשיבה גדולה צריכים לבד להכין את הסוגיות, ואילו בשיבה קטנה מסבירים כל דבר בשיעור, ויש מקומות שהתלמיד קורא והרב מסביר, ועל כל פנים עוזרים לו, אבל בשיבה גדולה צריך לבד להכין את הגמרא, כדי שיוכל להבין את השיעור, ולהכין לבד גמרא רש"י ותוספות זה לא פשוט.

והעצה לזה כפי שידוע ובדוק ומנוסה, להתחיל בפעם הראשונה ללמוד את הגמרא רק עם רש"י בלי תוספות, ולמחרת לחזור עוד פעם עם הרש"י, ורק כעבור עוד יום, ביום השלישי, לחזור שוב גם עם התוספות, וביום רביעי לחזור עוד פעם עם התוספות, וכך הכל יוצא ברור ומובן, כי כל חזרה מוסיפה גם בפשט וגם בהבנה, וזה דבר ידוע שהחזרה מוסיפה גם הבנה.

וזהו **ההכנה לשיעור**, שחשוב שתהיה בכמה ימים, בכל יום חזרה נוספת, ועל ידי החזרה בכמה ימים מקבלים בהירות בהבנת הדברים.

ולאחר השיעור צריכים גם **לחזור על השיעור**, וחזרה זו צריכה להיות מיד באותו היום של השיעור, אחרי הצהריים או בסדר שלישי, ועל כל פנים באותו היום, לחזור על השיעור, והחזרה מוסיפה בהירות, שמבינים יותר מאשר בשיעור, על ידי החזרה בדיבוק חברים.

עבודת השם בשינה בזמן

ועוד דבר חשוב, ללכת לישון בזמן, כדי שמחר יהיה רענן ולא יהיה עייף, ויקום לתפילה בזמן, שירגיש טוב והשכל יהיה בהיר. והרמב"ם בהלכות דעות (ג, א) כתב שמי שהולך לישון לשם שמים אזי הוא עובד השם במה שהוא ישר, והשינה שלו היא עבודה למקום, כי הוא ישר לשם שמים, לצורך עבודת השם למחר, וגם השינה היא עסק במצוה.

חשיבות קביעות לימוד המוסר

ועוד דבר חשוב לצעירים, סדר המוסר בשישיבה. ובאמת זה נוגע לא רק לבחורים, אלא גם לכל אחד ואחד זה חשוב, לקבוע זמן ללימוד יומי בספרי המוסר, והנה לימוד שמשעמם אינו משפיע, ולכן צריכים ללמוד בספר מוסר שמעניין, ובצורה שמעניינת, וישנם ארבעת ספרי המוסר המקובלים: חובות הלבבות, שערי תשובה, מסילת ישרים, וארחות צדיקים, שיש בהם הרבה דברים שמעניינים, וכל אחד ילמד במה שיותר מעניין אותו, ומה שמעניין משפיע, ואמנם אין זה משפיע מיד, אבל במשך הזמן זה משפיע.

וסדר המוסר בשישיבה אינו מידת חסידות, אלא הוא תועלת גדול וחשוב מאד, וכבר סיפרתי את המעשה שהיה בבחור צעיר בגיל של ישיבה קטנה, שהיו לו קשיים ולא היה יכול ללמוד, מחמת איזה סיבה מצד המשפחה שהיה אנוס ומוכרח לעבוד, ולא היה יכול ללמוד, אבל בלילה הוא היה בא לישיבה לסדר המוסר ללמוד מוסר חצי שעה, ושאלתי אותו מדוע הוא בא דווקא לסדר המוסר, ואמר לי: אני מרגיש שזה מחיה אותי!

וכך המשיך בקביעות, ללמוד מוסר בכל יום חצי שעה, והסוף היה שזכה לסייעתא דשמיא, שנסתלק האנוס שהיה לו, והפסיק לעבוד, ונכנס ללמוד

בישיבה קטנה ואחר כך בישיבה גדולה, וכיום הוא מזכה הרבים, בתורה וביראת שמים, כל זה בזכות מה שהקפיד על חצי שעה של לימוד מוסר.

לימוד המוסר נותן לאדם זכויות עצומות, מלבד מה שזה גם חיים יותר מאושרים, וכבר דיברנו פעמים רבות שאם יש איזה קביעות יום יומית ללמוד משהו מוסר, אזי החיים מאושרים ויש אווירה נעימה בבית.

סדרי הישיבה זכות להצלחה

ומלבד סדר המוסר, גם כל סדרי הישיבה הם זכות להצלחה, ובדוק ומנוסה שמי ששומר על כל סדרי הישיבה, היינו תפילה בזמן בשישיבה, וכל סדרי התפילה והלימוד, עד מנחה ועד מעריב, וכל הסדרים, על ידי זה רואים סייעתא דשמיא מיוחדת, ויש הצלחה, כך המציאות, מפני שיש זכות מיוחדת בסדרי הישיבה, וגם יש בזה זיכוי הרבים, כי כשהוא מחוזק בעצמו הרי הוא גם מחזק עוד אחרים ומשפיע על אחרים.

וכל אלו הם כללים, שצעירים שבאים לישיבה גדולה חשוב מאד שיידעו מזה ויקיימו את זה, ובעזרת השם נזכה כולנו לעשות את מה שאנו צריכים וחייבים, ונזכה להצלחה בסייעתא דשמיא.

מתוך שו"ת להורים בכנס החינוך השנתי שע"י מרכז 'האזינו' בירושלים. אב תשפ"א

שאלה: מבקשים לשמוע הדרכה להורים המתכנסים לקראת בין הזמנים.

רבינו שליט"א: בעיקר צריכים לדעת שחינוך בכפייה אינו חינוך, ויש לחנך רק בדרכי נועם, ומי שאינו יכול בדרכי נועם, שישתוק ולא ידבר, וכך הובא בספר מנחת שמואל בשם הגר"ח מוואלוז'ין, שקשות אינם נשמעים, רק בדרכי נועם, בנעימות ולא בתוכחה, לא לדבר בלשון תוכחה אלא בלשון עצה.

והעצה הכי טובה עם הילדים היא, אם היו לומדים ספרי מוסר, קביעות יום יומית ללימוד המוסר, משהו, אפילו כמה דקות בכל יום.

שאלה: בחורים חוזרים הביתה בבין הזמנים, ולפעמים זה מעורר אכזבה אצל ההורים, שרואים שהבן מאחר לקום ולא תמיד מקפיד על קריאת שמע בזמן וכדומה, ויתכן שבאמצע הזמן כשנמצא בתוך המסגרת הוא יותר מקפיד על זה, אבל בבין הזמנים הוא מרגיש שצריך שחרור וחושב שבזה יהיה השחרור, ולהורים יש עגמת נפש רבה מזה, והם יודעים שאם יגיבו בתוכחה זה לא יעזור, וגם יגרם למרידות, מה הם צריכים לעשות?

רבינו שליט"א: הוא צריך חינוך, בתוך הישיבה צריכים לחנך על כך! הוא לא מחונך, כי לא למד מוסר ואין לו מחנך, צריך מחנך שיחנך אותו.

שאלה: לפעמים האבא מנסה להעיר לבן בצורה יפה על זה שהוא מפסיד זמן קריאת שמע, והבן טוען הרי גם כל החברים שלי מתפללים בשעות כאלו, ומדוע שאהיה אחרת מכולם...

רבינו שליט"א: הוא צריך 'שטיפת מוח', צריך חינוך.

שאלה: והאם בין הזמנים הוא הזמן המתאים לחנך לכך?

רבינו שליט"א: כן, אפשר בכינוס, כינוסים קטנים, עם משגיחים שיודעים להסביר, שישבירו מה הדרך הנכונה לאשריך בעולם הזה, ומהו האשריך בעולם הזה, כיצד יהיו החיים מאושרים, אחרת החיים לא מאושרים, חיים מסודרים הם חיים מאושרים!

שאלה: בבין הזמנים נמצאים כל המשפחה ביחד בבית, ויש ילדים בגילאים שונים שכל אחד עם אופי אחר, ומחמת זה לפעמים יש מתחים וחיכוכים ביניהם. מה ההורים יכולים לעשות כדי למנוע זאת?

רבינו שליט"א: הילדים צריכים שיחות של חינוך.

שאלה: ומה תפקיד ההורים לעשות כדי להוריד את המתח בבית?

רבינו שליט"א: אם להורים יש הבנה בנפש, הם יכולים להסביר בעצמם, ואם לא, הם צריכים לבקש אחרים.

שאלה: אולי כדאי להציע שהאבא והאמא יישבו ביחד לפני בין הזמנים, לתכנן האיך למנוע את המריבות הצפויות?

רבינו שליט"א: ומה זה יעזור, הרי זה תלוי בהבנה, וגם הם צריכים משהו שידריך אותם, צריכים לשמוע מאלו שמומחים בחינוך איך מחנכים.

שאלה: לכך הוקם הארגון 'האזינו', כדי להדריך אותם...

רבינו שליט"א: נכון, זה דבר טוב.

שאלה: יש אבות שרוצים מאד ללמוד עם הילדים שלהם, לקיים מצות ושינתנם לבניך, אך לפעמים זה גורם למתחים מול הילדים, עד כמה שיעור ההשתדלות שצריכים לעשות בזה?

רבינו שליט"א: גם זה צריכים לשאול ממומחים בחינוך. העיקר הוא שיהיה בדרכי נועם, ובאופן שהלימוד יהיה מעניין לילד, שלא יהיה משעמם.

שאלה: לפעמים יש בחור שבאמצע הזמן לומד בהתמדה, ובבין הזמנים כמעט ואינו פותח ספר...

רבינו שליט"א: כמו שאמרנו, הוא צריך מחנך.

שאלה: והאם יש איזה שיעור שההורים יכולים לתבוע ולבקש, בצורה טובה?

רבינו שליט"א: רק בדרכי נועם. העצה היא שילמד מוסר בכל יום, אם היו לומדים ספרי מוסר, מסילת ישרים, חובות הלבבות, שערי תשובה, וכל ספרי המוסר, זה מאד מעניין למי שמתרגל בזה, שלא מפחד, יש כאלה שמפחדים, שמעתי פעם מאחד שראה חובות הלבבות שער חשבון הנפש, שלושים חשבונות, ונבהל מזה, והוא כבר מפחד ללמוד מוסר... אבל זה מחיה נפש! לימוד המוסר נותן לאדם הדרכה, ומרגיע, ומביא לחיים מאושרים, ויש רבים שלא יודעים את זה, אפילו אנשים חשובים לא מבינים את זה.

שאלה: גם הבנות צריכות ללמוד מוסר?

רבינו שליט"א: הבנות הרי מתחנכות בסמינרים...

שאלה: אבל ילדות קטנות, האם גם איתם מתאים ללמוד ספרי מוסר?

רבינו שליט"א: הבנות מושפעות מההנהגה שרואים בבית, כשרואים את ההנהגה והאופי זה משפיע, זה תלוי באופי.

שאלה: רצינו לשאול, איך היה בלימוד הקבוע של רבינו שליט"א ואחיו להבחל"ח הגאון רבי יעקב זצ"ל בצעירותכם עם האבא זצ"ל, האם היה בין הזמנים אצלכם?

רבינו שליט"א: לא היה בין הזמנים.

שאלה: וסדר הלימוד היה שווה לכל הזמנים בלי שום הבדל?

רבינו שליט"א: לא התאמצו, הלימוד היה מעניין ולא היה מאמץ מיוחד, זה היה עם אווירה נעימה ובלי מאמץ מיוחד.

שאלה: והיו הולכים לים או לנוח באיזה מקום?

רבינו שליט"א: לנוח: לפעמים היינו עושים 'טיוול' ברחוב ליד הבית, סדר א' היה ארבע שעות, ובאמצע הסדר אחרי שעתים היינו הולכים כמה רחובות וחוזרים הביתה...

שאלה: ולא הרגשתם שחסר לכם משהו?

רבינו שליט"א: לא, היה מאד נעים!

שאלה: ומה אומרים היום להורים שרוצים לשכנע את הילדים שיגיעו לכך?

רבינו שליט"א: המציאות כיום שונה, ואאמרו"ר זצ"ל היה אישיות מיוחדת, לא כל אבא יכול להיות כך.

שאלה: מבקשים ברכה לכל ההורים המתכנסים.

רבינו שליט"א: שיהיה סייעתא דשמיא בחינוך, לכל אחד ואחד.

ניתן להאזין לשו"ת בטל. 077-226-0000 שלוחה 323